

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK, SİBER MAĞDURİYET VE İNSANİ DEĞERLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (*)

Gülay METLİ (**)

Turgay ŞİRİN (***)

Öz

Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerler arasındaki ilişkinin kendi aralarında ve demografik özellikler açısından incelenmesidir. Araştırma, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesindeki 5 resmi ortaokulun 6.,7.,8. sınıflarında eğitim gören 191’i kız (%61,8) ve 118’i erkek (%38,2) olmak üzere toplam 309 öğrenci ile yürütülmüştür. Öğrencilerin yaşları 12 ile 15 arasında değişmektedir. Araştırmamızda ilişkileri ve bağlantıları inceleyen ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma ile ilgili veriler “Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği”, “İnsani Değerler Ölçeği” ve “Demografik Bilgi Formu” ile toplanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 15 paket programı ile yapılmıştır. Araştırma neticesinde öğrencilerin siber zorbalık durumları ile siber mağduriyet durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde korelatif bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile sorumluluk, barışçı olma, saygı ve dürüstlük şeklindeki insani değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönde ve orta düzeyde ilişkiler görülmüşken; siber zorbalık durumu ile dostluk/arkadaşlık ve hoşgörü şeklindeki insani değerler arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönde ve zayıf ilişkiler olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırma bulguları siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerlere ait puanların demografik değişkenler açısından anlamlı şekilde farklılaştığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, İnsani Değerler, Ortaokul, Din Psikolojisi.*

*) Bu makale, ikinci yazarın danışmanlığında, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümünde yapılan “Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**) Bağcılar Cumhuriyet İlkokulu Sınıf Öğretmeni
(e-posta: metligulay@gmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9454-2422>

***) Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü (e-posta: turgay.sirin@izu.edu.tr; turgaysirin@gmail.com).
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4872-7386>

The Investigation of the Relationship Between Cyberbullying, Cyber Victimization and Human Values of the Secondary School Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the relationship between cyber bullying, cyber victimization and human values among secondary school students and in terms of demographic characteristics. The study was carried out with 309 students (191 students, 61.8%) and 118 boys (38.2%) studying in 6th, 7th and 8th grades of 5 official secondary schools in Bağcılar district of Istanbul. Students' ages range from 12 to 15 years. In our study, the relational screening model which examines the relationships and connections is used. The datas of research were gotten from "Cyberbullying and Victimization Scale", "Human Values Scale" and "Demographic Information Form". The Statistical analysis of data received was made on 15 packages. As a result of the research, there was a statistically significant, positive and moderate correlation between cyber bullying status and cyber victimization. There were statistically significant, negative and moderate relationships between the cyber bullying status of the students and the human values of responsibility, peacefulness, respect and honesty. There were statistically significant, negative and weak relations between cyber bullying status and human values such as friendship / friendship and tolerance. In addition, the findings of the study showed that cyberbullying, cyber victimization and human values scores differed significantly in terms of demographic variables.

Keywords: *Cyber Bullying, Cyber Victims, Human Values, Secondary School, Psychology of religion.*

1. Giriş

Hızlı gelişen teknolojinin insanlığa getirdiği yararlar yadsınmayacak kadar büyüktür. Özellikle insan hayatını kolaylaştırmada sağladığı katkılar çok büyüktür. Ancak teknolojinin özellikle internetin bilinçsizce kullanımı bazı tehlikeleri ve istenmeyen durumları da beraberinde getirmektedir. İnternet kullanımı son zamanlarda boş zaman geçirme aracı olarak görülmektedir. Bu anlayış ile artan internette geçirilen süre internetin insan üzerindeki etkisinin sorgulanması sürecini başlatmıştır (Gönül, 2002).

Teknoloji eksenli sürdürülen günümüz yaşamımızda sosyal ilişkilerimiz değişime uğramıştır. İnternet kullanımının yaygınlığı ve olanaklarının sınırsız ve denetimsizliği ile de arkadaş edinme, arkadaşlığı sürdürme veya bitirme yöntemimiz gibi sosyal ilişkilerimiz tümünden değişmiş, yemek yapımından bebek bakımına kadar sınırsız bilginin içinde herkese ve her şeye kolay ulaşmanın da kapısı aralanmıştır. Aynı zamanda interneti kullanım ve ulaşım kolaylığı beraberinde bazı olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzluklar okul ortamında da kendini hissettirmiş ve gençler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır.

Teknolojinin gençler üzerindeki etkilerine yönelik yapılan araştırmalarda bazı araştırmacılar internetin gençler üzerinde sayısız olumlu etkilerinin olduğunu vurgulamış, bazıları ise bilişsel ve davranışsal gelişimleri üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Bu olumsuz etkilerden birisi de siber zorbalıktır. Siber zorbalık internetin hayatımıza bu kadar fazla girmesiyle, günlük hayattaki zorbalığı hayatımıza sanal yollarla yaygınlaştırmıştır (Akbulut , 2011). 1990’lı yıllarda, siber zorbalığın ortaya çıkışıyla başlayan araştırmalarda, siber zorbalığın metne dayalı lakap takma, kaba dil kullanımı, ağız bozukluğu ve bilgisayarlı iletişim ortamlarındaki saldırganca davranışlar olduğu belirtilmiştir (Kiesler ve Sproull, 1992).

Kısaca, günümüzde gelişen teknoloji ve insan arasındaki ilişki, siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerler arasındaki ilişkinin nasıl olduğu? sorusunu akla getirmektedir. Bu amaçla hazırladığımız bu araştırmada, öncelikle bu üç kavramın tanımını yapmak ve ilgili bazı araştırmalara değinmekte yarar bulunmaktadır.

Arıcak (2009)’ a göre ise siber zorbalık ‘bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkiyel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür. Yani başkalarına zarar vermek amacıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir kişi ya da grup tarafından kasıtlı, tekrar eden ve düşmanca davranışlar siber zorbalık olarak tanımlanabilir (Belsey, 2006).

Siber zorbalık olarak adlandırılabilir eylemlere örnek davranışlardan bazıları şu davranışlar olabilir (Topçu, Erdur ve Baker, 2007).

1. *Nedensiz yere bir kişiyi sohbet odasından atma.*
2. *Bir kişinin cep telefonuyla gizlice utanç verici fotoğraflarını çekme.*
3. *Birini kötüleyen ya da utandıran web sayfaları hazırlama.*
4. *Elektronik posta ya da cep telefonu mesajı ile aşağılayıcı, alay edici, tehditkâr, cinsel taciz veya şiddet içeren mesajlar gönderme.*
5. *Mağdura ilişkin küçültücü web sayfaları hazırlama.*
6. *Mağdurun web sayfasına ya da bloglarına incitici, küçük düşürücü, tehdit edici mesajlar ya da resimler ekleme.*
7. *Kameralı cep telefonu aracılığı ile mağdurların uygunsuz görüntülerini anında internete yönlendirme.*
8. *Çevirim içi ortamda mağdura ilişkin dedikodular yapma.*

Bilgi ve iletişim araçlarının yaygınlığı, ulaşılabilir kitlenin büyüklüğü, siber zorbalık davranışlarının da etkisini arttırmaktadır. Dolayısıyla bir mağduriyet oluşturmaktadır ki bu mağduriyet “siber mağduriyet” olarak tanımlanmaktadır. Siber mağdurun kolay ulaşılabilir olması da kişilere güvenilir bir alanın kalmadığını göstermektedir (Hazler, 1996). Burada araştırmamızın bir diğer kavramı olan siber mağduriyet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Siber mağduriyet; bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla bir birey ya da grubun zarar verici davranışlarına maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması durumudur (Arıcak, Tanrıku ve Kınay, 2011).

Geleneksel zorbalığın mağdurlarından daha çok yıkıcı etkilere maruz kaldığı belirlenen siber mağdurların, psikolojik açıdan iyileşmelerinin de daha çok zaman aldığı belirlenmiştir. Siber zorbalığın mekân ve zaman ayırt etmeksizin yapılabilir oluşu, mağduriyetin kitlesinin ve derecesinin de genişlemesine sebep olmaktadır (Blair, 2003).

Dilmaç (2009)'un üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmada öğrencilerin % 55.3'ünün hayatlarında en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıklarını; Aydoğan, Dilmaç ve Deniz (2009) tarafından ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerle gerçekleştirilen araştırmada ise; öğrencilerin %32.6' sının en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Ayas (2011) lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada siber mağduriyet oranını % 17.4 olarak bulmuştur.

Arıcak (2008), araştırmalarında ortaokulda siber zorbalığın yaygınlığını araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %36'sının siber zorba, % 6'sının siber mağdur, % 24'ünün de siber zorba-mağdur oldukları gözlenmiştir. Slonje ve Smith (2008), ortaokul ve liseye devam eden 12-20 yaş arası bireylerle yürüttükleri bir araştırmada siber zorbalık türlerinden herhangi birine maruz kalma oranını okul içinde %6, okul dışında ise % 12 olarak tespit etmiştir. Özdemir ve Akar (2011), lise öğrencileri arasında siber zorbalığın yaşanma sıklığını, siber zorbalığın nerelerde gerçekleştiğini ve siber zorbalığı etkileyen durumları tespit etmek için 336 lise öğrencisi ile "Siber Zorbalık ve internet Saldırganlığını Tarama Ölçeğini kullanarak bir çalışma yapmışlardır. Çalışmalarının neticesinde; öğrencilerin % 14'ünün son bir ayda siber zorbalığa maruz kaldığı, % 10'unun ise siber zorbalık davranışında buldukları görülmüştür. Ayrıca cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyinin siber zorbalığı etkilemediği ancak günlük internet kullanım süresi 5 saati aşan öğrencilerin diğerlerine göre daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri tespit edilmiştir. Campbell (2005)'e göre, İngiltere, ABD, Kanada, Japonya ve birçok ülkeden gelen pek çok rapor gösteriyor ki, siber zorbalık konusunun tüm dünyada yaygınlaşmaktadır.

Araştırmamızla ilgili bir diğer kavram olan "değer kavramı" ise bir bireyin diğer bireylerle ilişkilerinde belirli durumları tercih etme eğilimleri olarak tanımlanabilir yani bir şeyin aynı türden şeyler arasındaki konumuna bizim yüklediğimiz anlamdır (Ekşi & Katılmış, 2011). Bundan dolayı bir kişiye değerli gelen şey başka biri için bir anlam ifade etmeyebilir (Tepe, 2002). Schwartz ise değeri, davranışların ve eylemlerin seçilmesinde, olayların ve kişilerin değerlendirilmesinde, davranışların ve eylemlerin açıklanmasında görev alan sosyal bir aktör olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte bireyin yaşamı içerisinde önemlilik düzeyi açısından değişkenlik gösteren ve bireye ışık tutan ilkeler olarak hizmet eden arzulanabilir amaçlar olarak ifade etmektedir (Schwartz & Boehnke, 2004).

Yayılan internet kullanımının etik olarak gerçekleşip gerçekleşmediği değerler sisteminin konusu içerisinde yer almasına neden olmuştur. Sosyal bilimlerden sosyologlar, psikologlar, antropologlar değerler konusunu incelemektedir (Dilmaç, 2007).Toplumlar toplumsal yaşamlarını düzenlerken, olayları fikirleri edine geldikleri değerler süzgecinden geçirerek daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağını elde ederler (Dilmaç, 1999). Nitekim kişinin sahip

olduğu değerler kişinin davranışlarına kılavuzluk etmektedir. Kişiler, buldukları sosyal çevrenin kalıplaşmış, geçerli ve ya geçersiz olabilecek değer yargılarına bağlı olarak kendilerine has bir ölçü geliştirirler. Bu bütünleşmiş ölçü sistemi toplumun ahlak ilkelerini de ortaya koymaktadır (Avcı, 2007). Değerler insan davranışlarının yorumlanmasında ayrıca tutum ve davranışların birbirlerinin yerine tercih edilmesinde etkilidir (Sarı, 2005). Kişinin amaç ve ideallerini belirlemede de değerlerin etkin rolü bulunmaktadır (Aydın & Gürler, 2012)

Sonuç olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötü amaçlı kullanımının getirdiği başlıca sorunlardan birisinin de siber zorbalık ve devamında siber mağduriyet olduğu bilinmektedir (Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012). Siber zorbalık bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü olarak tanımlanmaktadır. Özellikle akranların uyguladığı siber zorba davranışların ergenlerin bireysel, sosyal, duygusal ve psikolojik gelişimlerine zarar vermektedir (Şahin, Aydın ve Sarı, 2012). Siber zorbalığa maruz kalan bireylerde düşük benlik algısı, antik sosyal kişilik özellikleri, okul fobisi, okula devamsızlık, yalnızlık gibi ciddi sorunlar görülmektedir (Campbell, 2005). Tüm bunların önüne geçilebilmesi için de siber zorbalık davranışlarının azaltulabilmesi için özellikle gençlerin teknolojiyi daha sağlıklı kullanabilme bilincinin verilebilmesi, siber zorbalık tanımının kavratılması, zorbalığa maruz kalma halinde onunla baş edebilme becerilerinin kazandırılabilmesi önemlidir. Ayrıca alan yazınlar incelendiğinde gençler arasında çığ gibi büyüyen internetin kötü kullanımı ile ilgili sorunlar öğrencilerin değer yargıları ile ne kadar ilişkilidir sorusunu da beraberinde getirmiştir. Kısaca, siber zorbalık, siber mağduriyet ve değerler arasında bir ilişki olmalıdır ve bu hususun açıklanması ileride politika yapıcılar ve ilgili taraflar için anlamlı sonuçlar ortaya koyabilecektir. Alan-yazında ortaokul çağındaki çocuklarda doğrudan bu değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı bu araştırmanın yapılmasına karar verilmiş ve temelde “ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerleri arasındaki ilişkinin incelenmesi” amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmanın temel amacı kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğrencilerin siber zorbalık ölçeği puanları cinsiyete ve kendilerine ait bilgisayar olması durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar öğrencilerin sınıf düzeylerine ve interneti kullanım amaçlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları ölçek puanları cinsiyete ve kendilerine ait bilgisayar olması durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
4. Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar öğrencilerin sınıf düzeylerine ve interneti kullanım amaçlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

5. Öğrencilerin insani değerler ölçeği puanları cinsiyete ve kendilerine ait bilgisayar olması durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
6. İnsani değerler ölçeği puanları, öğrencilerin evinde kendine ait bilgisayarı olup olmaması açısından anlamlı bir farklılık
7. Öğrencilerin insani değerlerinin okudukları sınıflara ve interneti kullanım amaçlarına göre farklılık gösterip göstermediğinin
8. Öğrencilerin insani değerler ölçeği puanları interneti kullanım amaçları açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır?
9. Öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerler ölçeklerinden aldıkları puanlar ile günlük internet kullanım süreleri ve günlük internetsiz bilgisayar kullanım süreleri arasında bir ilişki var mıdır?
10. Araştırmada kullanılan siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerler ölçekleri arasında anlamlı korelasyonel bir ilişki bulunmakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile insani değerler açısından ilişkisini incelemeyi amaçlayan; nicel araştırma modellerinden genel tarama modeli kullanılarak yürütülen betimleyici bir araştırmadır. Nitekim genel tarama modelleri geçmişte ya da o anda varolan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyen, tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2007). Bu kapsamda araştırmamızda hususen, genel tarama modeli içerisinde yer alan, ilişkileri ve bağlantıları inceleyen ilişkiyel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada İstanbul Bağcılar ilçe evreni üzerinden 6.7. ve 8. sınıflar üzerinde yapılan nicel bir çalışma ile 2015-2016 öğretim yılında İstanbul ilinde bulunan, Bağcılar ilçesindeki Mahir İz Ortaokulu, Dr. Cemil ve Fevziye Özkaya Ortaokulu, Hoca Ahmet Yesevi Ortaokulu, Yeşilbağ Adnan Ötüken Ortaokulu ve Münir Nurettin Ortaokullarında okuyan 309 öğrenci örneklemini üzerinden siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarının insani değerler açısından ilişkisi incelenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada verileri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen 7 maddelik Demografik Bilgi Formu; 42 maddelik İnsani Değerler Ölçeği; 24 maddelik Siber Mağduriyet Ölçeği ve 24 maddelik Siber Zorbalık Ölçeği kullanılmıştır.

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmada öğrencilere ait demografik bilgileri ve internet kullanımına ilişkin bilgileri toplamak amacıyla 7 soruluk Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Formda öğrencinin cinsiyeti, sınıfı, evindeki bilgisayar sayısı, kendisine ait bilgisayarın olup olmadığı, interneti kullanım amacı, interneti günde ne kadar süreyle kullandığı, internete bağlanmadan bilgisayarını ne kadar süre kullandığı soruları bulunmaktadır. Etik kurallar ve gerçekçi cevaplar alabilmek amacıyla araştırma sırasında öğrencilere kimlik bilgilerini içeren sorular yöneltilmemiştir.

2.3.2. Siber Zorbalık Ölçeği

Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2011), tarafından geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliği, açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Bulunan bu tek faktör toplam varyansın % 50,58'ini açıklamaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,95 olarak; test-tekrar güvenilirlik katsayısı 0,70 olarak bulunmuştur. Bu değerlere göre ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir. Ölçek 24 maddeden oluşan ve 4'lü likert türünde (Hiçbir Zaman, Bazen, Çoğu Zaman, Her Zaman) puanlanan bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24 en yüksek puan 96'dır. Puanların yüksek çıkması siber zorbalık davranışlarının yüksekliği anlamına gelmektedir.

2.3.3. Siber Mağduriyet Ölçeği

Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay (2011), tarafından geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş ve ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Bu tek faktör toplam varyansın % 30,17'sini açıklamaktadır. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı 0,89 olarak, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise 0,75 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir. Siber mağduriyet ölçeği toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin cevaplanması "evet" ve "hayır" şeklinde yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24 en yüksek puan 48'dir. Puanların yüksek çıkması siber mağduriyet durumunun yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

2.3.4. İnsani Değerler Ölçeği (İDÖ)

İnsani Değerler Ölçeği, Dilmaç (2007) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte, insani değerler süreci; Sorumluluk (7 madde); Dostluk/Arkadaşlık (7 madde); Barışçı Olma (7 madde); Saygı (7 madde); Hoşgörü (7 madde); Dürüstlük (7 madde) olarak altı boyutta toplam 42 madde ile ölçülmektedir. Her bir boyut 7 maddeden oluşmaktadır. Açıklanan toplam varyans % 34,48 olarak elde edilmiştir. Her bir boyut için Cronbach Alpha katsayıları, yukarıdaki sırayla, 0,73; 0,69; 0,65; 0,67; 0,69; 0,70 olarak bulunmuştur. Ayrıca, tüm ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0,92 olarak elde edilmiş ve bu sonuca göre ölçeğin güvenilir olduğu görülmüştür. Bu ölçek bireysel ve gruplar halinde uygulanabilen '5'li

likert tipi” bir ölçektir ve (A: Hiçbir zaman, B: Nadiren, C: Ara sıra D: Sık Sık, E: Her Zaman) bir dereceleme ölçeği şeklinde ifade edilmiştir. Maddeler A:1, B:2, C:3, D:4, E:5 şeklinde puanlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar insani değerlere daha fazla sahip olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılım analizleri yapılarak, normal dağılım gösteren verilerin değerlendirilmesinde iki bağımsız grup arasındaki karşılaştırmalar için İki Bağımsız Örneklem t-Testi, ikiden fazla bağımsız grup arasındaki karşılaştırmalar için, varyans eşitliği şartlarını sağlayan verilerle Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

ANOVA sonrası belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir. Hangi post-hoc çoklu karşılaştırma tekniğinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle Levene’s testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olup olmadığı hipotezi sınanmış, varyansların homojen olması durumunda yaygınlıkla kullanılan Tukey ve LSD çoklu karşılaştırma teknikleri tercih edilmiştir. Varyansların homojen olmaması durumunda ise Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir.

Normal dağılım göstermeyen verilerde ise iki bağımsız grup arasındaki karşılaştırmalar için normal dağılmayan verilerde ise Mann-Whitney U Testi; ve Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. İki den fazla grupların karşılaştırmalarında anlamlı bir sonuç çıktığında; farklılıkların hangi grup ya da gruplar arasında olduğunun belirlenebilmesi amacıyla İki-li Karşılaştırma (Post Hoc) testleri yapılmıştır. Ayrıca; değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla Spearman Korelasyon Testi (veriler normal dağılmadığında) kullanılmıştır. Değişkenler arasında modelleme yapabilmek için ise Regresyon Analizine başvurulmuştur. Elde edilen bulgular % 95 güven aralığında, % 5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

Demografik bulgular neticesinde, araştırma kapsamındaki öğrencilerin % 61,8’i erkek, % 38,2’si kız öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin okudukları sınıflara göre dağılımı incelendiğinde; öğrencilerin % 25,2’si 6. sınıf, % 23,6’sı 7. sınıf ve % 51,1’i ise 8. sınıfta okumaktadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin evlerindeki bilgisayar sayısı incelendiğinde; öğrencilerin % 13,3’ünün evinde hiç bilgisayar yokken; % 49,8’inin evinde 1 tane, % 20,1’inin evinde 2 tane bilgisayar olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin % 67 ile çoğunluğu, sadece kendilerinin kullandığı bir bilgisayarları olmadığını belirtirken % 33’ü bunun aksini belirtmişlerdir. Araştırma kapsamındaki öğrencilere “İnterneti en çok hangi amaç için kullanıyor-

sunuz?” şeklinde sorulmuş olan sorudan elde edilen cevapların dağılımı incelendiğinde; öğrencilerin büyük çoğunluğu % 38,2 ile ders çalışmak, % 25,9 ile sosyal ağlar, % 15,5 ile eğlence cevabını vermişlerdir. Yine öğrencilerin % 35,9’u interneti günlük olarak 1 saat kullandıklarını belirtirken; % 23,9’u 2 saat, % 15,9’u 3 saat ve % 15,5’i 5 saat ve üzeri kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin günlük olarak internete bağlanmadan bilgisayar başında geçirdikleri süre incelendiğinde; % 60,2’i ile büyük bir çoğunluğu 1 saat vakit geçirirken, % 17,2’si internete bağlanmadan bilgisayar başında olmadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ölçeği puanlarının ortalaması 25,97 ve standart sapması 5,23 olarak elde edilmiştir. Ortalama puanın düşük olması, öğrencilerin siber zorbalık yapma durumlarının düşük olması anlamına gelmektedir. Aynı şekilde araştırma grubunun Siber Mağduriyet Ölçeği’nden elde ettikleri puanlarının ortalaması 26,74 ve standart sapması 4,18 olarak elde edilmiştir. Bu ölçekte ortalama puan düşük olması, öğrencilerin siber mağduriyete maruz kalma durumlarının düşük olması anlamına gelmektedir. Araştırma grubunun İnsani Değerler Ölçeğinin her bir alt boyutundan elde ettikleri puan ortalamaları ve standart sapmaları sırasıyla; Sorumluluk $\bar{x}=27,13$, $S_s=5,12$, Dostluk/Arkadaşlık $\bar{x}=28,92$, $S_s=5,33$; Barışçı Olma $\bar{x}=26,37$, $S_s=5,12$; Saygı $\bar{x}=28,08$, $S_s=5,78$; Dürüstlük $\bar{x}=27,97$, $S_s=4,49$ ve Hoşgörü $\bar{x}=23,23$, $S_s=4,10$ şeklindedir. Bu ölçekte de her bir boyut için, en düşük puan 7 olabileceken, en yüksek puan ise 35 olabilmektedir. Puanların yüksek olması öğrencilerin insani değerlerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

3.1. Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin siber zorbalık ölçeği puanları cinsiyete ve kendilerine ait bilgisayar olması durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusunu test etmek üzere yapılan Mann-Whitney U testlerinin sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumlarının, Cinsiyete ve Kendilerine Ait Bilgisayar Olması Durumuna, Sınıflarına ve İnterneti Kullanım Amaçlarına Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	P
Cinsiyet					
Kız	191	136,47	26066,50	7730,50	0,00
Erkek	118	184,99	21828,50		
Kendine Ait Bilgisayar?					
Var	102	162,00	16524,50	9842,50	0,28
Yok	207	151,55	31370,50		

Tablo 1’de görüldüğü üzere; erkek öğrencilerin siber zorbalık durumlarının ($\bar{x}=27,54$), kız öğrencilerinkinden ($\bar{x}=25$) istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur ($U=7730,5$; $p<0,001$). Yine Tablo 2’ye göre; evinde kendine ait bilgisayarı olanlar ($\bar{x}=26,51$) ile kendine ait bilgisayarı olmayanlar ($\bar{x}=25,70$) arasında, siber zorbalık açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. ($U=9842,5$; $p=0,28$).

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar öğrencilerin sınıf düzeylerine ve interneti kullanım amaçlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir? sorusuna ilişkin yapılan Kruskal Wallis testi sonucu Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumlarının Sınıflarına ve İnterneti Kullanım Amaçlarına Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Kruskal Wallis Testi	P
Sınıf					
6. Sınıf	78	141,73	2	20,825	0,00
7. Sınıf	73	126,64			
8. Sınıf	158	174,65			
İnternetin Kullanım Amacı					
Ders Çalışmak	118	118,30			
Sosyal Ağlar	80	194,18	3	46,214	0,00
Eğlence	87	163,82			
Diğer	24	172,90			

Tablo 2 incelendiğinde; öğrencilerin siber zorbalık durumlarının okudukları sınıflara ve interneti kullanım amaçlarına göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucunda; 6. sınıf ($\bar{x}=25,36$), 7. sınıf ($\bar{x}=25,75$) ve 8. sınıf ($\bar{x}=26,37$) öğrencilerinden en az bir sınıf seviyesinin siber zorbalık durumlarının diğerlerinden anlamlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur ($X^2_{(2)}=20,825$; $p<0,00$). Farklılığın hangi sınıf ya da sınıflardan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla yapılan Tamhane ikili karşılaştırma testleri sonucunda ise sınıflar arasındaki fark anlamlı görülmemiştir ($p>0,05$).

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin siber zorbalık durumlarının; ders çalışmak ($\bar{x}=24,47$), sosyal ağlar ($\bar{x}=27,34$), eğlence ($\bar{x}=26,07$) ve diğer ($\bar{x}=28,42$) şeklindeki interneti kullanım amaçlarından en az birine göre farklılık gösterdiği görülmektedir ($X^2_{(3)}=46,214$; $p=0,00<0,01$). Farklılığın hangi amaç ya da amaçlardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Tamhane ikili karşılaştırma testleri sonucunda; interneti ders çalışmak için kullanan öğrencilerin siber zorbalık ortalamalarının, sosyal ağlar ve eğlence için kullanan öğrencilerinkinden daha düşük olduğu belirlenmiştir ($\bar{x}=2,86$ ve $\bar{x}=1,59$; $p=0,00$ $p<0,01$).

3.2. Öğrencilerin Siber Mağduriyet Durumlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları ölçek puanları cinsiyete ve kendilerine ait bilgisayar olması durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusunu test etmek amacıyla yapılan Mann-Whitney U testlerinin sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Siber Mağduriyet Durumlarının, Cinsiyete ve Kendilerine Ait Bilgisayar Olması Durumuna Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	P
Cinsiyet					
Kız	191	143,50	27408,00	9072,00	0,00
Erkek	118	173,62	20487,00		
Kendine Ait Bilgisayar?					
Var	102	167,66	17101,50	9265,50	0,06
Yok	207	148,76	30793,50		

Tablo 3'ü incelediğimizde; erkek öğrencilerin siber mağduriyet durumlarının ($\bar{x}=27,73$), kız öğrencilerinkinden ($\bar{x}=26,13$) istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur ($U=9072,00$; $p=0,002$). Öğrencilerin siber mağduriyet durumlarının evde kendine ait bilgisayar olup olmama durumuna göre gruplar arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$)

Araştırmaya katılan öğrencilerin siber mağduriyet ölçeğinden aldıkları puanlar öğrencilerin sınıf düzeylerine ve interneti kullanım amaçlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir? sorusuna ilişkin yapılan Kruskal Wallis testi sonucu Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4: Öğrencilerin Siber Mağduriyet Durumlarının Sınıflarına ve İnterneti Kullanım Amaçlarına Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Kruskal Wallis Testi	P
6. Sınıf	78	132,94			
7. Sınıf	73	136,01	2	17,642	0,00
8. Sınıf	158	174,66			
İnternetin Kullanım Amacı					
Ders Çalışmak	118	126,51			
Sosyal Ağlar	80	189,40	3	28,372	0,00
Eğlence	87	156,09			
Diğer	24	176,46			

Tablo 4 incelendiğinde Kruskal Wallis testi sonucunda 6. sınıf ($\bar{x}=25,85$), 7. sınıf ($\bar{x}=25,82$) ve 8. sınıf ($\bar{x}=27,61$) öğrencilerinden siber mağduriyet puanlarının gruplar arasında anlamlı olarak farklılık gösterdiği gözlenmiştir ($X^2_{(2)}=17,642$; $p=0,00$). Farklılığın hangi sınıf ya da sınıflardan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla yapılan Tamhane ikili karşılaştırma testleri sonucunda; 8. sınıf öğrencilerinin siber mağduriyetlerinin, 6. ve 7. sınıf öğrencilerinininkinden anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur ($p=0,00$).

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin siber mağduriyet durumlarının; ders çalışmak ($\bar{x}=25,71$), sosyal ağlar ($\bar{x}=28,15$), eğlence ($\bar{x}=26,57$) ve diğer ($\bar{x}=27,71$) şeklindeki interneti kullanım amaçlarından en az birine göre farklılık gösterdiği görülmektedir ($X^2_{(3)}=28,372$; $p<0,001$). Farklılığın hangi amaç ya da amaçlardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Tamhane ikili karşılaştırma testleri sonucunda; interneti ders çalışmak için kullanan öğrencilerin siber mağduriyet ortalamalarının, sosyal ağlar için kullanan öğrencilerinkinden daha düşük olduğu belirlenmiştir ($p=0,00$).

3.3. Öğrencilerin İnsani Değerlerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin insani değerler ölçeği puanları cinsiyete ve kendilerine ait bilgisayar olması durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusuna ilişkin yapılan t testlerinin sonuçları Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin İnsani Değerlerinin, Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet	n	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Sorumluluk	Kız	191	27,84	4,76	3,075	0,00
	Erkek	118	25,97	5,47		
Dostluk/ Arkadaşlık	Kız	191	29,58	4,84	2,825	0,00
	Erkek	118	27,84	5,89		
Barışçı Olma	Kız	191	27,31	4,89	4,181	0,00
	Erkek	118	24,86	5,16		
Saygı	Kız	191	29,00	5,16	3,460	0,00
	Erkek	118	26,58	6,40		
Dürüstlük	Kız	191	29,00	4,17	5,349	0,00
	Erkek	118	26,30	4,50		
Hoşgörü	Kız	191	23,61	4,10	2,117	0,03
	Erkek	118	22,60	4,04		

Tablo 5’de öğrencilerin insani değerlerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğinin incelendiği t testlerinin sonucunda, kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($p < 0,05$). Buna göre; kız öğrencilerin sorumluluk, dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü değerlerinin, erkek öğrencilerinkinden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırma bulguları açısından bir diğer bulguya göre; araştırma grubunun insani değerler ölçeği puanları, öğrencilerin evinde kendine ait bilgisayarını olup olmaması açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek üzere yapılan t testi sonuçları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p > 0,05$).

Öğrencilerin insani değerlerinin okudukları sınıflara ve interneti kullanım amaçlarına göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi amacıyla yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi sonucunda; öğrencilerin insani değerlerinin sınıf düzeyleri açısından anlamlı şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$).

Öğrencilerin insani değerler ölçeği puanları interneti kullanım amaçları açısından anlamlı şekilde farklılaşmakta mıdır? sorusunu test etmek üzere yapılan ANOVA sonuçlarına göre, insani değerler ölçeğinin yalnızca sorumluluk ($F=8,527$, $p=0,00$) ve saygı ($F=3,566$, $p=0,01 < 0,05$) alt ölçeklerinin, interneti kullanım amaçlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sorumluluk için farklılığın hangi amaç ya da amaçlardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Tukey ikili karşılaştırma testleri sonucunda; interneti ders çalışmak için kullananların sorumluluk duygularının, interneti sosyal ağlar ve eğlence için kullananlarınkinden daha fazla olduğu bulunmuştur ($p=0,00$). Saygı için farklılığın hangi amaç ya da amaçlardan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan LSD ikili karşılaştırma testleri sonucunda; interneti ders çalışmak için kullananların saygılarının, interneti sosyal ağlar, eğlence ve diğer amaçlar için kullananlarınkinden daha fazla olduğu bulunmuştur ($p < 0,01$).

Öğrencilerin siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerler ölçeklerinden aldıkları puanlar ile günlük internet kullanım süreleri ve günlük internetsiz bilgisayar kullanım süreleri arasında bir ilişki var mıdır? sorusunu test etmek üzere Spearman Korelasyon testleri yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 6: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani değer Değişkenleri ile Günlük İnternet Kullanımı ve İnternetsiz Bilgisayar Kullanımı Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

		Günlük İnternet Kullanımı	İnternetsiz Bilgisayar Kullanımı
Siber Zorbalık	r	0,306**	0,191**
	p	0,00	0,00
Siber Mağduriyet	r	0,178**	0,118*
	p	0,00	0,03
Sorumluluk	r	-0,156**	-0,049
	p	0,00	0,38
Dostluk/ Arkadaşlık	r	-0,069	-0,098
	p	0,22	0,08
Barışçı Olma	r	-0,069	-0,078
	p	0,22	0,17
Saygı	r	-0,176**	-0,089
	p	0,00	0,11
Dürüstlük	r	-0,063	-0,169**
	p	0,26	0,00
Hoşgörü	r	0,011	-0,026
	p	0,84	0,64

*:p<0,05; **:p<0,01

Tablo 6’da görüldüğü üzere öğrencilerin siber zorbalık durumları ile evlerindeki bilgisayar sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki görülmemiştir (Kor. kats.=0,081; p=0,156). Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile günlük internet kullanım süreleri arasındaki ilişki test edildiğinde; ise istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür (r=0,306**; p=0,00). Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile günlük internetsiz bilgisayar kullanım süreleri arasındaki ilişki test edildiğinde ise; bu değişkenler arasında anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişkinin olduğu görülmüştür (r=0,191**; p=0,00).

Yine aynı tabloya göre öğrencilerin siber mağduriyet durumları ile günlük internet kullanım süreleri arasındaki ilişki test edildiğinde; bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişkinin olduğu görülmüştür (r=0,178**; p=0,00). Öğrencilerin siber mağduriyet durumları ile günlük internetsiz bilgisayar kullanım süreleri arasındaki ilişki test edildiğinde ise; bu değişkenler arasında anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişkinin olduğu görülmüştür (r=0,118*; p=0,03<0,05). Bu değişkenler

arasında anlamlı bir korelasyonel ilişki gözlenirken insani değerler ölçeği alt boyutlarından; dostluk/arkadaşlık, barışçı olma, dürüstlük ve hoşgörü ile günlük internet kullanım süresi arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır ($p>0,05$). Ancak aynı ölçeğin sorumluluk ve saygı alt boyutları ile günlük internet kullanım süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönde ve zayıf ilişki gözlenmiştir ($r = -,156^{**}$; $r = -,176^{**}$; $p = 0,00$). İnsani değerler boyutlarından Sorumluluk, Barışçı Olma, Saygı ve Hoşgörü ile günlük internet-siz bilgisayar kullanım süresi arasında anlamlı ilişkiler bulunamamıştır ($p>0,05$).

2.1. Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değer Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesine İlişkin Bulgular

Araştırmada kullanılan siber zorbalık, siber mağduriyet ve insani değerler ölçekleri arasında anlamlı korelasyonel bir ilişki bulunmakta mıdır? sorusuna ilişkin yapılan Spearman Korelasyon testleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 7: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değer Değişkenleri Arasındaki İlişkilere Ait Korelasyon Tablosu

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.Siber Zorbalık	1 -							
2.Siber Mağduriyet	0,553 0,00	1 -						
3.Sorumluluk	-0,337 0,00	-0,195 0,00	1 -					
4.Dostluk/ Arkadaşlık	-0,130 0,02	-0,021 0,71	0,532 0,00	1 -				
5.Barışçı Olma	-0,307 0,00	-0,111 0,05	0,555 0,00	0,411 0,00	1 -			
6.Saygı	-0,340 0,00	-0,183 0,00	0,675 0,00	0,563 0,00	0,639 0,00	1 -		
7.Dürüstlük	-0,317 0,00	-0,086 0,13	0,437 0,00	0,299 0,00	0,420 0,00	0,440 0,00	1 -	
8.Hoşgörü	-0,162 0,00	-0,098 0,08	0,128 0,02	0,135 0,01	0,223 0,00	0,175 0,00	0,172 0,00	1 -

n=309

Tablo 7'ye göre; öğrencilerin siber zorbalık durumları ile siber mağduriyet durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Spearman

Korelasyon testinin sonucunda, bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($r=0,553$; $p=0,00$). Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile Sorumluluk, Barışçı Olma, Saygı ve Dürüstlük şeklindeki insani değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönde ve orta düzeyde ilişkiler görülmüşken ($p>0,05$); yine siber zorbalık durumu ile Dostluk/Arkadaşlık ve Hoşgörü şeklindeki insani değerler arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönde ve zayıf ilişkiler olduğu görülmüştür ($p <0,05$ ve $p < 0,01$).

Öğrencilerin siber mağduriyet durumları ile Dostluk/Arkadaşlık ve Dürüstlük şeklindeki insani değerleri arasında anlamlı ilişkiler bulunamazken ($p>0,05$) insani değerler ölçeğinin Sorumluluk, Dostluk/Arkadaşlık, Barışçı Olma, Saygı, Dürüstlük ve Hoşgörü şeklindeki alt boyutlarının kendi aralarındaki ikili ilişkiler incelendiğinde; tüm ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı, pozitif yönde ve Hoşgörü boyutu haricinde, orta düzeyde olduğu görülmektedir ($p <0,05$ ve $p < 0,01$). Hoşgörü ile diğer boyutlar arasındaki ilişkiler ise zayıf düzeydedir.

3.4. Sonuçlar ve Tartışma

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık-siber mağduriyet düzeylerini insani değer düzeylerine ve bazı değişkenlere göre incelemektir. Araştırma neticesinde, araştırmamızın temel ve alt problemlerine yönelik aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır ve alan yazın taramasında çıkan sonuçların karşılaştırmaları aşağıda belirtilmiştir. Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular “Öğrencilerin siber zorbalık yapma durumları cinsiyete göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olduğunu ve erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptığını göstermiştir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırmalarla uyumlu görünmektedir (Dilmaç,2009; Arıca, 2009; Li ,2006). Erkek öğrencilerin daha siber zorba oluşlarının sebebi olarak, erkek çocuklarında bir takım zorba davranışların ebeveynleri tarafından hoş karşılanması hatta bazen ödüllendirilebilmesi, kız çocuklarında ise bu tarz davranışların cezalandırılması gibi yanlış tutumlar gösterilebilir. Cinsiyet rollerine göre değişen bu tutumlar öğrencilerdeki siber zorbalık farkını doğurmuştur (Arıca vd, 2008). Buna karşın yapılan bazı araştırmalarla uyumlu görülmemiştir ve siber zorbalık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark görülmemiştir (Özdemir ve Akar, 2011).

Yine araştırmamız alt problemlerinden olan “Öğrencilerin siber zorbalık yapma durumları kendine ait bilgisayarı olma durumuna göre değişiklik göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak, araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular öğrencilerin siber zorbalık yapma durumlarının kendine ait bilgisayarları olup olmama durumları açısından anlamlı bir farklılık göstermediğine işaret etmektedir.

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular “Öğrencilerin siber zorbalık yapma durumları sınıf düzeylerine göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, siber zorbalık puanları açısından 8.sınıf öğrencilerinin, 6.sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırma-

larla uyumlu görünmemiştir. İlgili araştırmalarda siber zorbalık ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir (Bayar, 2010; Burnukara, 2009; Özdemir ve Akar, 2011; Slonje ve Smith, 2008). Yine araştırmamız alt problemlerinden olan “Öğrencilerin siber zorbalık yapma durumları interneti kullanım amaçlarına göre değişiklik göstermekte midir?” sorusuna ilişkin olarak, araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular, interneti ders çalışmak için kullananlar ile interneti sosyal ağlar ve eğlence gibi amaçlarla kullananlar arasında anlamlı bir farkın olduğuna işaret etmektedir. Eğlence amaçlı kullananların siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırmalarla uyumlu görünmektedir (Serin, 2012; Kowalsky ve Limber, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006).

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz diğer bir bulgu ise “Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile günlük internet kullanım süreleri değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile günlük internetsiz bilgisayar kullanım süreleri arasındaki ilişki test edildiğinde ise; bu değişkenler arasında anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Araştırmamızın sonucu ile Serin (2012), Peker ve Eroğlu (2010), Hinduja ve Patchin (2008), Çiftçi (2010), Özdemir ve Akar’ın (2010) bulguları da aynı yönde olup internette kalma süresi arttıkça siber zorbalık düzeylerinin de arttığı yönündedir.

Yine araştırmamız alt problemlerinden olan “Öğrencilerin siber mağdur olma durumları cinsiyete göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, edindiğimiz bulgular kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olduğu ve erkeklerin daha çok siber mağdur olduğu şeklindedir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırmalarla çelişmektedir (Li, 2005; Mesch 2009; Dilmaç, 2009). Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz diğer bir bulgu ise “Öğrencilerin siber mağdur olma durumları sınıf düzeylerine göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, 8.sınıf öğrencilerinin, 6.sınıf öğrencilerine göre daha siber mağdur olduklarına işaret etmektedir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırmalarla uyumsuzdur. Siber zorbalığa maruz kalma oranlarının üst sınıflarda alt sınıflardan daha yüksek olduğu şeklindedir (Campbell, 2005; Kowalski ve Limber, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004). Ancak bulgularımız bazı çalışmalarla çelişmektedir (Ybarra, Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2006). Bazı araştırmalarda siber zorbalığa maruz kalma ile sınıf düzeyi açısından bir farklılık olmadığı belirlenmiştir (Özdemir ve Akar, 2011; Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett, 2006).

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular “Öğrencilerin siber mağdur olma durumları kendine ait bilgisayarı olma durumuna göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz diğer bir bulguda “Öğrencilerin siber mağdur olma durumları interneti kullanım amaçlarına göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, interneti ders çalışmak için kullananlar ile interneti sosyal ağlar ve eğlence gibi amaçlarla kullananlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmek-

tedir. Eğlence ve sosyal ağ amaçlı kullananların siber mağduriyetlerinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırmalarla uyumlu görünmektedir (Kowalsky ve Limber, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006).

Araştırmamız alt problemlerinden olan “Öğrencilerin siber mağdur olma durumları ile günlük internet kullanım süreleri değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme ilişkin, değişkenler arasında anlamlı, pozitif yönde ve zayıf düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık durumları ile günlük internetsiz bilgisayar kullanım süreleri arasındaki ilişki test edildiğinde ise; bu değişkenler arasında anlamlı, pozitif yönde ve zayıf bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Araştırmamızın sonucu ile Peker ve Eroğlu (2010), Hinduja ve Patchin (2008), Çiftçi (2010), Özdemir ve Akar’ın (2011) bulguları da aynı yönde olup internette kalma süresi arttıkça siber mağduriyet düzeylerinin de arttığı görülmüştür.

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular “Öğrencilerin insani değer durumları cinsiyete göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark olduğu ve kız öğrencilerinin sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü değerlerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgularda “Öğrencilerin insani değer durumları kendine ait bilgisayarları olup olmama durumlarına göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü değerleri bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Yine araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz diğer bir bulguda da “Öğrencilerin insani değer durumları sınıf düzeylerine göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü değerleri bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Araştırmamız neticesinde yine insani değerlere yönelik elde ettiğimiz başka bir bulguda da “Öğrencilerin insani değer durumları interneti kullanım amaçlarına göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, interneti ders çalışmak için kullananların sorumluluk duygularının interneti sosyal ağlar ve eğlence için kullananlarından daha fazla olduğu görülmüştür ayrıca interneti ders çalışmak için kullananların saygı düzeylerinin interneti sosyal ağlar, eğlence ve diğer amaçlar için kullananlarından daha fazla olduğu görülmüştür. Diğer iki faktör olan dostluk/arkadaşlık ve hoşgörü bakımından ise, öğrencilerin interneti kullanım amaçları bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgular “Öğrencilerin insani değer durumları ile günlük internet kullanım sürelerine göre değişiklik göstermekte midir?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, insani değer faktörlerinden Dostluk/Arkadaşlık, Barışçı Olma, Dürüstlük ve Hoşgörü ile günlük internet kullanım süreleri arasında anlamlı ilişki görülmemiştir ancak Sorumluluk ve Saygı ile günlük internet kullanım süreleri arasında anlamlı negatif yönde ve zayıf ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. İnsani değer boyutlarının

dan Sorumluluk, Barışçı Olma, Saygı ve Hoşgörü ile günlük internetsiz bilgisayar kullanım süresi arasında anlamlı ilişkiler bulunmamıştır.

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgularda “Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile siber mağdur olma durumları arasında ilişki var mıdır?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, öğrencilerin siber zorbalık durumları ile siber mağdur olma durumları arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı, pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Yine araştırmamızın alt problemlerinden olan “Öğrencilerin siber zorbalık durumları ile insani değer durumları arasında ilişki var mıdır?” şeklinde sorduğumuz probleme dair öğrencilerin siber zorbalık durumları ile Sorumluluk, Barışçı Olma, Saygı ve Dürüstlük faktörleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, aralarında anlamlı, negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür; yine siber zorbalık durumu ile Dostluk/Arkadaşlık ve Hoşgörü faktörleri arasındaki ilişki incelendiğinde, aralarında anlamlı, negatif yönde ve zayıf ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamız neticesinde elde ettiğimiz bulgularda “Öğrencilerin siber mağdur olma durumları ile insani değer durumları arasında ilişki var mıdır?” şeklinde sorduğumuz probleme dair, öğrencilerin siber mağdur olma durumları ile Dostluk/Arkadaşlık ve Dürüstlük faktörleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, aralarında anlamlı ilişkilerin olmadığı görülmüştür.

Son olarak insani değer ölçeğinin alt faktörleri arasında tüm ikili ilişkiler incelendiğinde; değişkenlerin arasında anlamlı ve pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu, sadece hoşgörü ile diğer tüm faktörler arasındaki ilişkinin pozitif ve zayıf düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin insani değerleri ile siber zorbalık durumları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yine öğrencilerin insani değerleri ile siber mağduriyet durumları arasında da negatif yönde anlamlı bir şekilde olduğu görülmüştür.

3.5. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında eğitim politikalarını üretenlere ve bunları uygulayanlara yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Teknolojinin içinde yer alan çocuğun her an siber zorbalığın yahut siber mağduriyetin içinde yer alabileceği görülmektedir. Küçük yaşlarda denetlenebilir bilgisayar kullanımına olanak sağlayan güvenli internet programlarına başvurularak olası riskler en aza indirilebilir.
- Öğrenciler teorik anlamda değerler konusuna hâkim olabiliyorken, yaşama ve yaşatma konusunda yeteri kadar aktif olamamaktadır. Çocukların aktif bir şekilde değerler sistemine sahip olabilmesi ve uygulayabilmesi, şüphesiz çevresindeki iyi örnek yetişkinlerden geçmektedir. İkinci aşamada ise değerlerini yaşatacak ortamların içinde yer almaları sağlanabilir.

- Siber zorbalık yapan ve siber mağdur olan öğrencilerin okullarda tespiti, çocukların bu durumlarını gizlemek istemelerinden dolayı zor olabilmekte hatta çok geç kalınabilmektedir. Önce ailelerin, daha sonra öğretmenlerin iyi birer gözlemci olmaları gerekmektedir. Çocukların durumlarını gizlemelerini önlemek için siber zorbalığın yasal bir suç olduğunun tüm okullarda bilgilendirmesinin yapılması ve kamu spotlarıyla ailelerin de farkındalıklarının artırılması faydalı olabilir.
- Araştırmaya göre 8.sınıfların siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma durumları daha yüksek çıkmaktadır. 8. Sınıf öğrencilerin ergenlikle birlikte ailelerinden-öğretmenlerinden uzaklaşmaları onları farklı arayışlara sevk edebilmektedir. 8. sınıf öğrencilerinin farklı proje ve çalışmalarla vakit ve enerjilerini kullanabilecekleri alanlar oluşturulabilir.
- Siber zorbalığı önlemeyle ilintili olabilecek kişilerin (öğretmen, ebeveyn, okul müdürü, aynı hanede yaşayan diğer aile bireyleri vb.) farkındalık düzeylerine yönelik yeni araştırmalar yapılabilir.
- İnsani değerlerin varlığının uzun vadeli olarak kişilerde değişimi, meslek gruplarına veya diğer demografik özelliklere göre incelenebilir.
- Öğretmenlerin siber zorba ve siber mağdur olup olmamaları ile öğrencilerinin siber zorba ve siber mağdur olup olamamaları ayrı bir araştırma konusu olabilir.
- Ayrıca ebeveynlerin siber zorba ve siber mağdur olup olmamaları ile çocuklarının siber zorba ve siber mağdur olup olmamaları arasında ilişki de farklı bir araştırma konusu olarak incelenebilir.

Kaynakça

- Akbulut, Y. (2011). Güvenli internet kullanımı. *Bilgisayar Dergisi, II*, 189-214.
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, 167-184.
- Arıca, O. T., Kınay, H., & Tanrıkulu, T. (2011). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, (s. 340-341). İzmir.
- Arıca, O., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among turkish adolescents. *Cyberpsychol Behav. 11(3):253-61. doi: 10.1089/cpb.2007.0016*.
- Avcı, E. (2007). *Toplumsal değerler ve gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ayas, T. (2011, 10 3-5). *Lise öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma yaygınlığı*. XI. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İzmir.
- Aydın, M., ve Gürler, Ş. (2012). *Okullarda değerler eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aydoğan, D., Dilmaç, B., ve Deniz, M. (2009). *İlköğretim öğrencilerinde sosyal destek ve siberzorbalığın incelenmesi*. 18.Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İzmir.

- Belsey, B. (2006). Bullying. org: A learning journey. *Bulletin–Newfoundland and Labrador Teachers Association*, 49(4), 20.
- Blair, J. (2003). New breed of bullies torment their peers on the Internet. *Education Week*, 22(21), 6.
- Campbell, M. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 15, 68-76.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi teorisi: ahlak ve demokrasi eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi 1(1)*, 43-77.
- Dilmaç, B. (1999). İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve eğitimin ahlaki olgunluk ölçeği ile sınanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Dilmaç, B. (2007). Fen lisesi öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve insani değerler ölçeği ile sınanması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: lisans öğrencileri bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9, 1291-1325.
- Ekşi, H., ve Katılmış, A. (2011). *Karakter Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Erdur Baker , Ö. ve Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying : cyber bullying. *Journal of Euroasion Educational Research*, 27, 31-42.
- Gönül, A. (2002). Patolojik internet kullanımı (internet bağımlılığı/kötüye kullanımı). *Yeni Symposium.40*, 105-110.
- Hazler, R. J. (1996). *Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization*. Taylor & Francis.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard preventing and responding to cyberbullying* . California: Carwin Pres.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kiesler, S., & Sproull, L. (1992). Group decision making and communication technology. *Organizational behavior and human decision processes*, 52(1), 96-123.
- Kowalski, M., Robin ve Susan, P., & Limber ve Patrica, W. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health* 41(6), 22-30.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in school: a research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.
- Li, Q. (2007). Bullying in the new playground: research into cyberbullying and cyber victimisation. *Australian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435-454.
- Özdemir, M. ve Akar, Ö. (2011). Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.

- Patchin , J., & Hinduja, S. ((2006). Bullies move beyond the school yard: a preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence And Juvenile Justice* 4(2), 148-169.
- Peker, Eroğlu, & Çitemel. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9, 205-221.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 75-90.
- Schwartz, S., & Boehnke, K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality* (38), 230-255.
- Slonje, R., & Smith, P. (2009). Cyberbullying: another man type of bullying? *Scandinavian journal of psychology*, 49, 147-154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying, its forms and impact in secondary school pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385.
- Şahin, M., Aydın, B., & Sari, S. V. (2012). Cyber bullying, cyber victimization and psychological symptoms: A study in adolescents. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 41(1), 53-59.
- Tepe, H. (2002). Değerler ve değer bilgisi. Ş. Yalçın (Ed.) . *Bilgi ve Değer-Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümü Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Vadi Yay.
- Topçu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2007). *Geleneksel akran zorbalığının, siber zorbalığının ve bu iki tip zorbalık türü arasındaki ilişkinin cinsiyet açısından incelenmesi*. 16.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongre Kitabı içinde. Tokat.
- Ybarra , M., Mitchell, K., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2006). Examining characteristics and associated distress related to internet harassment: findings from the second youth internet safety survey. *Pediatrics*, 118, 1169-1177.